

Com difondre una innovació pedagògica? El cas de l'aprenentatge servei a Catalunya

Josep Mª Puig*
Laura Campo**
Teresa Climent***

Resum

Aquest text té per objectiu analitzar la difusió de l'aprenentatge servei (APS), una pràctica educativa innovadora que s'ha estès al llarg dels darrers anys a Catalunya. L'article comença presentant els principis que ha seguit la seva implantació; continua analitzant l'acció dels agents, entitats i persones que s'han dedicat expressament a difondre i ajudar a arrelar projectes educatius d'APS; també estudia les relacions de partenariat i la creació de xarxes que s'han produït al llarg d'aquests anys, i acaba apuntant algunes línies de futur per avançar en la implantació de l'APS. Entre d'altres, es destaquen consideracions com ara que l'APS s'ha difós sabent que és més un descobriment que no pas un invent, i reconeixent les bones experiències que ja es duïen a terme seguint aquesta pràctica educativa al nostre país, vinculant-lo a una determinada concepció de l'educació i cooperant entre tots els agents implicats en els diferents àmbits i territoris educatius.

Paraules clau

aprenentatge servei, innovació, difusió, arrelament, treball en xarxa, partenariat, agents difusors, comunitat

Recepció de l'original: 14 de novembre de 2011

Acceptació de l'article: 12 de desembre de 2011

Introducció¹

Com es difon una innovació educativa? Quins factors ajuden als educadors perquè la coneguin i l'adoptin? Com implantar una nova pràctica? En el cas particular de l'aprenentatge servei (APS), també ens fem preguntes semblants: com s'ha impulsat la seva difusió i arrelament? Quins criteris han guiat el treball de difusió? Quins agents hi han intervingut? Quin tipus d'accions i processos s'han desenvolupat? Quines noves accions de difusió caldria emprendre en el futur? El que pretenem en aquest escrit és analitzar el cas de la difusió de l'APS a Catalunya. Un exemple concret d'un fenomen general ben conegut i estudiat: la difusió d'una innovació, sigui tecnològica, educativa o de qualsevol altra mena.

Les idees sobre la difusió d'innovacions s'inscriuen en una reflexió més àmplia sobre el canvi en les societats. Un grup social es transforma quan s'enllacen dos fets: primer, que es produeixi una acció creativa que culmina en una novetat, que en

(*) Catedràtic de Teoria de l'educació de la Facultat de Pedagogia de la Universitat de Barcelona, membre del GREM (Grup de Recerca en Educació Moral) i del Centre Promotor d'APS. Adreça electrònica: joseppuig@ub.edu

(**) Mestre i psicopedagoga, treballa a la Fundació Jaume Bofill en el projecte del Centre Promotor d'Aprenentatge Servei. Adreça electrònica: centre@aprenentatgeservei.cat

(***) Sociòloga, treballa a la Fundació Jaume Bofill i coordina el Centre Promotor d'APS. Adreça electrònica: tcliment@fbofill.cat

(1) Aquest article forma part del projecte «Aprenentatge servei i educació en valors», del Grup de Recerca en Educació Moral (GREM) de la Universitat de Barcelona, que ha estat finançat amb un ajut a la recerca concedit pel programa RecerCaixa 2010 (IP: Josep M. Puig i núm. expedient: 2010ACUP 00219).

principi resta exclusivament en l'àmbit de les idees i les proves pilot, i a continuació que es desencadeni un procés de difusió i adopció de la novetat per part d'un ampli grup d'individus. Per tant, el procés de difusió d'una innovació parteix d'una novetat percebuda per alguns individus d'un grup social, que la comuniquen a altres membres a través de diferents canals, i aquests la reben, la comenquen i, finalment, després de madurar la seva posició, decideixen adoptar-la o rebutjar-la (Rogers, 2003). D'acord amb el que acabem de dir, els processos de difusió vinculen dos tipus d'agents: els que estenen la innovació i els que la reben. Cada grup d'agents té la seva responsabilitat: difondre més eficaçment la novetat i restar oberts i crítics a les propostes innovadores que els arriben. En aquest escrit ens centrarem en el paper dels agents difusors d'una innovació. En particular, en l'estudi de l'acció que han desenvolupat els agents que han difós a Catalunya l'APS.

El procés de difusió de l'APS que volem analitzar s'inicia el 2003². Hi ha força experiències documentades anteriors que vinculen l'aprenentatge amb el servei a la comunitat en el món de l'educació formal i no formal a casa nostra. Són experiències que no usaven el terme aprenentatge servei, el practicaven però no el tenien conceptualitzat, o l'havien formulat usant altres expressions. Evidentment, l'aparició d'un concepte nou va servir per reconèixer, millorar i facilitar la difusió d'aquesta mena de pràctiques. Sigui com sigui, el cert és que un grup de persones vinculades a diferents entitats decideixen estudiar millor què és l'APS, aplicar-lo en els seus respectius àmbits de treball i, de manera conjunta, impulsar la seva difusió³. Es partia de la convicció que seria més fàcil que l'aprenentatge servei es generalitzés si algú es preocupava de difondre'l i de crear les condicions per al seu arrelament. Per tant, aquest grup inicial va decidir convertir-se en agent difusor de l'APS.

Aquest article és un estudi preliminar que forma part d'un treball més ampli sobre la difusió de l'aprenentatge servei, el treball en xarxa i el futur de la implantació d'aquesta metodologia al nostre país⁴. El treball dut a terme fins aquest moment es basa en una recerca destinada a recollir tota la documentació produïda pel grup de persones i entitats que han treballat per a la difusió de l'APS i, posteriorment, en una primera anàlisi que ens ha permès establir alguns temes fonamentals i fer algunes afirmacions que considerem bàsiques⁵. En les pàgines següents les exposarem tot parlant de quatre aspectes: 1) principis per a la millor difusió de l'APS; 2) agents i accions en la difusió de l'APS; 3) partenariat, xarxes i comunitat d'APS, i 4), finalment de manera breu, el futur de la implantació de l'aprenentatge servei.

-
- (2) Aquest procés resulta de la confluència de diferents factors: una línia d'ajuts a projectes socials per a joves que havia convocat la Fundació Bofill, una conferència d'Alberto Croce —de la Fundació Argentina SES— que va organitzar la Fundació Catalana de l'Esplai i que va aplegar els futurs membres fundadors del Centre Promotor, així com diverses informacions sobre la implantació del Service Learning als EUA.
  - (3) Les persones que s'hi van implicar pertanyien a la Fundació Jaume Bofill, la Diputació de Barcelona, la Fundació Catalana de l'Esplai, el GREM (Grup de Recerca en Educació Moral) i l'ICE de la Universitat de Barcelona. Posteriorment el grup va ampliar i va modificar la seva composició.
  - (4) Vegeu nota 1.
  - (5) En aquest treball de documentació, així com en tasques de recerca bibliogràfica, ens ha ajudat de manera excel·lent Ariadna López Margall.

Principis per a la difusió de l'APS

El procés de difusió d'una innovació pedagògica, i en aquest cas de l'APS, està sempre directament regulat per alguns principis de procediment que guien l'acció dels agents difusors. El contingut d'aquests principis sol accelerar o retardar la seva difusió, i també acaba per donar-li una determinada forma d'arrelar en el món educatiu i social. Els principis no es comporten com normes que obliguen a un estricta compliment, sinó com horitzons que inspiren i regulen l'acció dels agents difusors. Segur que es podrien trobar ambigüitats i errors en la seva aplicació, però també és cert que a poc a poc van apareixent amb més força en la consciència dels agents i es van mostrant com elements més clarament conformadors de les diferents accions de difusió i arrelament. Els principis que amb més claredat es van perfilant en la documentació recollida són els que a continuació comentem breument.

- *Principi de no apropiació:* es refereix a la voluntat dels agents difusors de no apropiarse de l'APS en benefici exclusiu de les seves respectives institucions. Òbviament cada entitat ha usat l'APS en el seu àmbit d'acció i n'ha tret tots els beneficis educatius i de recerca possibles, però no se n'ha apropiat, ni ha intentat limitar el seu coneixement als membres del seu col·lectiu. Tot al contrari, la voluntat explícita ha estat tractar l'APS com un bé comú que cal donar a conèixer amb la màxima amplitud i eficàcia.
- *Principi de reconeixement:* la correcta difusió de l'APS ha de partir d'allò que els receptors ja realitzen o coneixen en relació amb aquesta metodologia. Per tant, s'ha evitat presentar l'APS com un invent o una novetat absoluta, cosa que per altra banda seria una completa falsedat. La difusió de l'APS millora si es reconeix que moltes persones ja l'havien practicat o ho estan fent ara mateix, encara que no coneguin o no usin el concepte. En altres casos és bo reconèixer que hi ha realitzacions que s'hi assemblen molt i a les quals únicament els falta reforçar algun aspecte, o potser els cal millorar l'articulació del conjunt. Finalment, tots els receptors de l'APS coneixen bé què és l'aprenentatge a partir de l'experiència o què és el voluntariat i les activitats en favor de la comunitat. Per tant, a tothom se li ha de reconèixer una notable familiaritat amb l'APS.
- *Principi d'oportunitat:* en la difusió de l'APS cal també demostrar amb la màxima insistència que estem davant d'una metodologia que ens arriba en un moment adequat. Les innovacions no sempre apareixen en una situació en què és fàcil veure'n la utilitat. A més, hem de recordar que detectar l'oportunitat d'una innovació té un component objectiu, però també una cara subjectiva: és imprescindible adonar-se que estem davant d'una innovació útil, a més, és clar, d'estar-hi realment. En el cas que ens ocupa, l'APS arriba en un bon moment, per motius com ara el seu rol en l'educació per a la ciutadania, la vinculació amb una educació en valors vivencial, i el lligam amb tots els moviments que vinculen l'escola amb la comunitat, per citar-ne alguns.
- *Principi de vinculació ideològica:* la recepció de l'APS també augmenta si es vincula a alguna postura ideològica que doni sentit a la tasca d'adoptar-lo i aplicarlo a la pròpia realitat. Per exemple, si els receptors veuen un nexa entre l'APS i idees com la solidaritat, la caritat o la implicació dels joves en la transformació social tendeixen a adoptar-lo amb molta més empena i allora solen convertir-se en bons elements de redifusió de l'APS.

- *Principi de cooperació*: la difusió de l'APS resulta més efectiva si els agents adopten una clara postura de cooperació entre tots aquells que poden fer alguna contribució. És a dir, si fan el possible per allunyar-se de protagonismes exclusivistes i entenen que hi ha feina rellevant per a tothom i que si molts hi contribueixen serà més fàcil assolir l'objectiu i més fàcil que cada participant obtingui èxits en la seva tasca particular. En relació al cas que ens ocupa, la difusió de l'APS reclama la cooperació de les administracions i les iniciatives socials, la de les polítiques que es fan des de dalt i les accions que es fan des de baix, també entre les organitzacions escolars, moviments d'educació en el lleure, universitats, fundacions i altres possibles agents.
- *Principi de sostenibilitat*: qualsevol innovació té més possibilitats de ser acceptada si els esforços que reclama la seva implantació es poden assumir i mantenir en el temps. Normalment ens referim a esforços en l'àmbit de la dedicació personal i en el capítol pressupostari. Es considera que una correcta difusió de l'APS ha de partir d'una quantitat de feina per al professorat i per a altres persones implicades que es pugui mantenir en el temps. No resulta gens favorable fer un projecte excel·lent si després no pot repetir-se. És millor un projecte discret i sostenible. Per altra banda, en relació a la implantació de l'APS en l'àmbit local, és gairebé impossible començar demanant la contractació de nous professionals, tot i que és imprescindible que algú dediqui temps a la creació de xarxes locals per a l'APS. Un camí viable és buscar la manera que un professional ja existent introdueixi en la seva dedicació les noves tasques que genera la implantació d'aquesta metodologia. Òbviament, caldrà assegurar-se que això no significa una càrrega de treball per sobre del que és possible i legal.

Agents i accions en la difusió de l'APS

Com dèiem, en el cas particular de l'APS, un grup de persones vinculades a diverses entitats van decidir que aquesta innovació educativa es generalitzaria amb més facilitat si algú es preocupava de difondre-la i mirar d'introduir-la en el dia a dia dels educadors. A continuació exposarem la tasca particular del Centre Promotor de l'Aprentatge Servei, el nucli que es dedica a impulsar l'APS i les accions que s'han anat desenvolupant al llarg dels darrers anys a Catalunya.

El Centre Promotor de l'Aprentatge Servei, un projecte per difondre l'APS

El Centre Promotor de l'Aprentatge Servei és una xarxa d'entitats⁶ que cooperen complementàriament per a la difusió de l'APS. És una xarxa no institucionalitzada que treballa en un projecte comú amb l'objectiu final de facilitar la introducció d'aquesta metodologia en diversos espais educatius i de recerca. En aquest projecte totes les persones que participen en representació de les entitats aporten la seva expertesa per a la difusió de l'APS i alhora el difonen en l'àmbit i amb les accions que els són més pròpies. Cada un dels membres del Grup Coordinador, per la seva visió especialitzada, esdevé molt valuós per al conjunt. Per exemple, si en el grup no hi hagués algunes persones coneixedores dels moviments de lleure, les aproximacions

(6) Actualment formen part del centre la Fundació Catalana de l'Esplai, l'Institut de Ciències de l'Educació (ICE) de la Universitat de Barcelona, el Grup de Recerca en Educació Moral (GREM) de la Universitat de Barcelona, la Fundació Escola Cristiana de Catalunya, la Federació de Moviments de Renovació Pedagògica i la Fundació Jaume Bofill, que lidera el projecte.

o les accions que es proposarien referents a aquest col·lectiu potser no serien adequades. Així passa també amb tots els altres membres del Centre. Els àmbits de cada un dels membres són complementaris, per tant tots saben que hi ha tasques per a tothom i que tots podran fer aportacions a l'objectiu comú de difondre i arrelar l'APS. La generositat i la confiança són valors claus per al creixement i el bon desenvolupament del grup.

S'ha creat un verdader treball en xarxa en què cada una de les institucions coopera amb la resta per un objectiu comú i alhora enforteix la seva pròpia missió. S'ha anat constatant que en aquesta organització de treball en xarxa tothom hi guanya: cada una de les entitats usa més i millor les seves eines per a la difusió de l'APS i el conjunt s'enriqueix. Aquesta organització de xarxa ha estat fruit de l'experiència i d'un procés d'aprenentatge en la manera d'organitzar-se. En un principi es visualitzava el Centre com un espai amb estructura pròpia, un veritable nucli impulsor i al voltant del qual hi hauria diverses anelles d'entitats difusores de l'APS. S'il·lustrava el centre com un *paraigua* sota el qual hi havia les diverses accions per fer créixer la innovació educativa. Ràpidament es va anar veient que aquest model, potser dels més coneguts i instaurats en la nostra realitat, no era l'idoni per fer créixer al màxim l'APS perquè requeria d'una nova estructura i perquè no era bo ni realista que totes les accions d'APS volguessin ser seguides pel Centre, i també perquè era contradictori amb el principi de no apropiació que guiava la seva actuació.

De manera natural aquesta idea es va anar transformant en l'organització actual, una xarxa difusora d'idees i un espai facilitador d'eines i recursos. El Centre treballa per la difusió de l'APS però altres entitats també ho fan, i és molt bo que així sigui. El Centre fa una bona part de la difusió però no tota passa per aquesta organització ni aquest pot saber fins on arriba la seva incidència. Amb aquesta xarxa es dissemina millor la idea i pot arrelar en més espais. En aquests moments es comença a parlar del Centre com a *ventilador* d'idees, com a eina que empeny i fa moure l'aire sense que això generi centrifugació. També s'il·lustra el centre com un sabater, aquell insecte que es mou per sobre l'aigua i amb el seu moviment fa petites ones que es mouen en cercle fins que s'uneixen amb d'altres. El centre proposa accions que esdevenen petites ones d'idees que es van desplegant en la realitat educativa dels diversos territoris.

Funcions i àmbits per a la difusió de l'aprenentatge servei

Com hem dit, la complementarietat de les entitats del Centre Promotor ha permès fer diverses accions per a la difusió de l'APS. Tot i que s'ha anat desenvolupant amb intensitat variable es volen destacar vuit tasques diferents.

- La comunicació i la difusió a través del web⁷ va ser una de les primeres accions que es van fer i ha permès ser una referència a la xarxa virtual. El web és sobretot un espai on podem trobar un banc d'experiències molt ampli i recursos per aprofundir o conèixer l'APS. És també un punt per localitzar contactes per fer xarxa si es vol començar un projecte d'APS. El web també permet tenir una imatge pròpia que identifica el Centre Promotor i que tothom pot usar i fer-se seva. Al web s'han anat afegint altres eines de comunicació com el butlletí men-

(7) El web del Centre Promotor és www.aprenentatgeservei.cat

sual, que informa d'activitats i experiències d'APS que es consideren més rellevants, i un grup de Facebook⁸ que pretén ser un espai de participació de persones i projectes. També s'ha fet difusió a través de conferències on es donen a conèixer la metodologia, es presenten exemples i es faciliten eines per començar un projecte d'APS.

- *Presentació i representació.* Els diversos membres del grup han incorporat la presentació de l'APS en les seves activitats habituals i ho han presentat a congressos, conferències o classes en què específicament es tractava aquest tema, però també en espais més genèrics. Per exemple, si algú presenta una conferència sobre estratègies de participació educativa, ha aprofitat per presentar l'APS com una possibilitat.
- *Formació i assessorament.* Es desenvolupen tallers, classes i cursos ben diversos per presentar la metodologia, per animar els assistents a començar projectes d'APS, per crear espais on educadors i representants d'entitats es coneixin i estableixin una relació de partenariat per començar junts un projecte d'APS. Els assessoraments, encara més a mida, ajuden a moltes entitats i centres educatius a dissenyar, dibuixar i perfilar el propi projecte d'APS en el seu territori ajudant-se d'una mirada experta que els ha guiat en el procés.
- *Promoció d'experiències.* Una de les millors maneres per engrescar algú altre a adoptar l'APS és visualitzar una experiència exitosa. És per aquesta raó, per reconèixer bones pràctiques i per crear xarxa, que s'han fet diverses accions. Biallualment se celebren les jornades d'intercanvi d'experiències, un espai per a la reflexió, el reconeixement i coneixement de bones pràctiques d'APS. Un cop l'any s'obre la convocatòria d'ajuts a projectes d'APS que es desenvoluparan al llarg dels següents mesos. És una oportunitat immillorable per fer una crida a nous projectes no identificats i que es reconeixen com a projectes d'APS. Una altra via de reconeixement ha estat amb l'ús de bones pràctiques com a exemples a diversos textos, a través del web, al banc d'experiències i en els relats d'experiències, etc.
- *Relació i contactes.* Sovint s'adrecen al Centre Promotor persones que volen explicar el seu projecte, volen que se'ls facilitin contactes, posar sobre la taula alguna col·laboració o, simplement, compartir els seus dubtes i les seves visions sobre l'APS. En alguns casos, una reunió és suficient per oferir informació, recursos i contactes, però sovint també és la manera de copsar possibles vies de cooperació, interessos o neguits que poden ajudar a idear noves propostes i àmbits de treball. Tenir un espai on rebre consultes telefònicament o personalment és una de les tasques més artesanes que duen a terme els membres del Centre.
- *Reflexió teòrica i recerca.* Des que es va conèixer el concepte APS no s'ha aturat la reflexió teòrica. Primer, per conèixer bé el concepte i, després, per anar aprofundint en diversos aspectes d'interès i en diferents àmbits. S'han constituït alguns espais específics a partir de seminaris.
- *Acords de col·laboració.* S'han establert acords de col·laboració per a tasques concretes amb algunes administracions i entitats, cosa que ha donat a conèixer

(8) El grup de Facebook es diu «Centre promotor d'aprenentatge servei»

l'APS en espais on difícilment hauria pogut arribar. En especial s'ha treballat amb el Departament d'Ensenyament, els Serveis de la Direcció General de Joventut de la Generalitat de Catalunya i amb la Diputació de Barcelona.

- *Publicacions.* L'any 2006 es va publicar el primer llibre (Puig i al., 2006) sobre APS a l'estat i a partir de llavors se n'han anat publicant d'altres. També s'han publicat articles a revistes i alguns monogràfics en revistes adreçades a educadors tant de l'àmbit formal com del no formal.

Àmbits per a la difusió de l'APS

Totes aquestes accions de difusió de l'APS esdevenen més eficaces si es treballa a fi que cada receptor es converteixi en difusor de la idea en el seu propi àmbit. A continuació enumerem els àmbits on s'ha anat treballant fins al moment per difondre l'APS: els moviments d'educació en el lleure; les escoles públiques i les concertades; els municipis i les entitats socials locals; les grans entitats socials que ajuden a multiplicar les experiències d'aprenentatge servei; les universitats; les administracions, i finalment múltiples accions en diferents comunitats autònomes.

Partenariat, xarxes i comunitat d'APS

La difusió, adopció i arrelament de l'APS es fonamenten en la connexió entre persones i entitats implicades. Podem afirmar que l'APS viu gràcies a la connexió, o també que no és possible impulsar una experiència d'APS, i encara menys difondre-la i arrelar-la, en solitari. La relació entre agents és el que permet fer APS i posteriorment difondre'l i multiplicar les iniciatives. D'aquí que una part important de la tasca dels agents difusors de l'APS sigui la creació de connexions entre individus i institucions que tot col·laborant poden dur a terme una experiència, multiplicar-la i arrelar-la.

La importància de la connexió entre persones i entitats rau en la capacitat que tenen juntes de crear valor (Christakis i Fowler, 2010; Jarvis, 2010). La relació produeix unes virtuts que de cap manera podrien assegurar soles les parts que hi intervenen. Els vincles fan sorgir una nova realitat que va més enllà de la suma de les possibilitats que pot aportar cada una de les parts. Aquesta creació de valor es materialitza de maneres ben diferents: en alguns casos, estalvia recursos econòmics; en d'altres, permet dur a terme tasques inassolibles per les parts, o també generar innovacions, incrementar l'abast de les experiències o aprofundir en la influència. A continuació veurem els diferents àmbits i formes de crear valor que poden protagonitzar els implicats en l'APS.

D'acord amb el que acabem de dir, els agents difusors de l'APS han treballat per assolir tres fites encadenades: *primer*, informar i activar diferents actors que poden implicar-se en la concreció d'experiències d'aprenentatge servei, així com en la seva multiplicació i arrelament; *segon*, crear ponts i llaços de col·laboració entre aquestes parts que permetin dur a terme les tasques esmentades, i *tercer*, donar alguna continuïtat a aquestes formes de relació de manera que es creï un espai per a l'APS que en faciliti una implantació sostenible.

A continuació repassarem els quatre àmbits en què s'ha produït aquest procés: el partenariat entre institucions, la creació de xarxes locals, l'activació de punts de multiplicació i l'aparició d'una comunitat de persones i entitats que, en l'àmbit que els és propi, treballen a favor de l'aprenentatge servei.

Facilitar relacions de partenariat

Per impulsar experiències d'APS, la unitat mínima de connexió són les relacions de partenariat entre institucions educatives i entitats socials que ofereixen espais de servei als joves. Com que l'APS uneix l'adquisició de coneixements i competències amb la realització d'un servei útil a la comunitat, es fa imprescindible posar en relació les institucions educatives amb les entitats socials que treballen en àmbits on els nois i noies poden desenvolupar la tasca d'ajuda. La necessitat de vincular institucions educatives i entitats socials planteja un repte important: construir relacions de partenariat que permetin muntar una activitat realment útil per a les dues parts (Jacoby, 2003). En conseqüència, la difusió de l'APS també contempla com a primera tasca la creació de condicions òptimes per a la multiplicació de relacions de partenariat que donin peu a experiències reeixides. La majoria de les experiències documentades mostren com s'ha treballat per construir relacions de partenariat entre entitats (Martín i Rubio, 2010)⁹. Aquest treball a vegades l'han conduït pel seu compte les institucions educatives i entitats socials, però altres vegades ho han fet impulsades per agents mediadors locals, programes multiplicadors o accions d'alguns elements difusors de l'APS.

Crear xarxes locals per a l'APS

l'APS es desenvolupa millor a l'interior de xarxes educatives locals i, alhora, pot contribuir de manera decisiva a la creació i reforç d'aquestes xarxes (Longás i al., 2008). És possible dur a terme algunes experiències puntuals d'APS, però per aconseguir que es multipliquin i arrelin caldrà que trobin un conjunt de condicions de desenvolupament que únicament poden proporcionar les xarxes formades per molts i variats elements que s'han mobilitzat per millorar l'educació en un territori. Podem concloure que la difusió i l'arrelament de l'aprenentatge servei requereixen d'una xarxa educativa local (Bosch, Climent i Puig, 2009, p. 127-149).

Què es pot fer per crear una xarxa educativa local que impulsi i generalitzi les experiències d'APS? Encara que aquests processos són força diferents en cada una de les ciutats en les quals s'han desenvolupat (Batlle, 2009; Palos, 2009; Puig, 2009), podem establir algunes constants que solen repetir-se en totes les situacions. En primer lloc, cal una clara voluntat política per part de l'administració local i una acció decidida per coordinar-se amb les diferents instàncies educatives de l'administració que incideixen en el territori. També és necessari que l'administració impulsi un treball conjunt amb la ciutadania. És impossible desenvolupar l'APS en un territori sense la complicitat i la participació de tots els actors. Per iniciar un procés d'aquesta naturalesa sembla imprescindible informar, motivar i sensibilitzar els actors educatius locals, detectar experiències d'APS ja existents, crear un grup coordinador i designar alguna persona que pel seu càrrec pugui exercir de dinamitzadora. A partir d'aquí caldrà detectar necessitats, treballar amb les entitats socials i els centres educatius perquè s'obrin a l'APS, iniciar processos de partenariat i de definició de projectes, i anar consolidant propostes i repetint-les. Finalment, caldrà avaluar periòdicament les accions i l'estat del conjunt de la xarxa, establir plans de millora i no oblidar

(9) Consultar també els *Relats d'experiències* inclosos en l'apartat *Biblioteca virtual* del web del Centre Promotor de l'APS (<http://www.aprenentageservei.org>).

difondre les bones pràctiques a tota la ciutat¹⁰. Per tot el que hem dit, entenem que l'àmbit local és l'espai territorial bàsic per a la difusió de l'APS.

Activar punts de multiplicació de l'APS

Si l'àmbit local és un espai idoni per crear xarxes per a l'APS, l'altre mecanisme de multiplicació d'experiències es basa en l'activació de punts que per la seva naturalesa i organització poden difondre l'APS. Què entenem per punts de multiplicació de l'APS? Són entitats socials, organitzacions, federacions o moviments que es poden constituir en espais transversals de difusió de l'APS. És a dir, són punts que més enllà d'un àmbit local el poden difondre per tot el territori al seu abast. Alguns exemples clars són els moviments de lleure, les grans entitats socials —com, per exemple, el Banc de Sang i Teixits o Intermón—, els moviments de renovació pedagògica, la Fundació Escola Cristiana o les universitats. En tots els casos es tracta d'entitats amb un gran poder de multiplicació de les experiències d'APS, instàncies que poden crear al voltant seu una veritable xarxa d'experiències. En alguns casos poden ser experiències iguals, com en el cas del Banc de Sang, o completament diferents, com tendeix a passar en l'àmbit universitari. Resulta, doncs, evident que els agents difusors de l'APS hauran de definir polítiques i concretar accions que condueixin a l'activació d'aquests punts de multiplicació¹¹. Sense la seva participació molt difícilment es pot pensar a arrelar una metodologia com l'APS.

Considerar-se part de la comunitat de l'APS

El darrer espai de connexió entre actors implicats en la difusió de l'APS és la comunitat. Tal com aquí l'entendem, formar part d'una comunitat té a veure amb sentir-se'n part. Però insistim que és sentir-se i no formar part perquè en realitat no hi ha membres, ni associats, ni militants, ni adscrits, sinó únicament actors que, en l'àmbit que els és propi, treballen per a l'educació que l'APS promou i contribueixen d'alguna manera al seu progrés. Per tant, cada actor pot sentir-se part d'una comunitat gràcies a la tasca que desenvolupa en el seu àmbit. Però sentir-se part de la comunitat de l'APS va lligat també a compartir, conversar, coordinar, col·laborar, cooperar amb altres actors implicats en el procés d'usar-lo i difondre'l. En síntesi, ens sentim part de la comunitat per treballar en favor de l'aprenentatge servei i per estar connectats i, si s'escau, cooperar amb altres actors, de manera puntual o contínua.

Gradualment sembla guanyar força aquesta idea d'*organització sense organització* per caracteritzar la manera de crear una comunitat d'implicats en l'APS (Shirky, 2008). Aquesta imatge de la comunitat de l'APS no facilita la feina als agents difusors perquè, tot i que no han de reclutar membres, han d'activar el desig de promoure APS i activar el compromís de connectar-se per parlar i cooperar en favor de la seva difusió i arrelament.

(10) En relació amb un grup de treball impulsat per la Diputació de Barcelona i format per tècnics municipals d'educació que desenvolupen projectes d'APS, s'està confeccionant una guia per orientar la tasca dinamitzadora de l'aprenentatge servei a l'àmbit local: Campo, L. *Com fer una xarxa local per a l'APS?* (en premsa).

(11) Una de les accions més completes d'activació d'un punt per a la multiplicació de l'APS ha estat el procés desenvolupat amb el Banc de Sang i Teixits de Catalunya: Graell, M. (2010) *Donació de Sang i Educació per a la Ciutadania*. Barcelona, Universitat de Barcelona. Facultat de Pedagogia (tesi doctoral).

Com a cloenda, l'estudi de la documentació produïda pels agents difusors de l'APS deixa prou clar que no han seguit un camí prefixat, sinó que han anat marcant-lo a mesura que avançaven. Res no fa pensar que en el futur les coses canviïn massa. Per tant, poc podem dir del que esdevindrà. Malgrat tot, considerem que basant-nos en el que s'ha dit fins ara podem destacar algunes idees, que sense ànim de ser exhaustius, formularem de manera telegràfica:

- El Centre hauria de continuar com a espai de treball en xarxa format per agents que cooperen complementàriament per a la difusió de l'APS.
- L'administració educativa hauria d'expressar la voluntat clara d'impulsar l'APS i definir polítiques concretes per aconseguir-ho.
- L'administració local hauria d'implicar-se en la creació de xarxes educatives per a l'arrelament de l'APS.
- Caldria prestar especial atenció a la creació de xarxes educatives locals, així com a la mobilització de punts de multiplicació de l'APS.
- Caldria crear espais virtuals i reals per tal que els membres de la comunitat puguin compartir i cooperar per tal de difondre i arrelar l'APS.
- S'hauria de continuar impulsant la recerca per avançar en la fonamentació teòrica i metodològica de l'APS.

A la vista de tot plegat, considerem que l'impuls de l'APS al nostre país ha viscut una primera onada de difusió que ha permès detectar força experiències ja existents i generar-ne de noves, ha mobilitzat molts actors que s'han implicat en el seu arrelament i, finalment, ha generat diferents nuclis organitzatius que han facilitat la multiplicació de propostes. Entenem que ara caldria iniciar una segona onada de difusió que ens permetés, d'una banda, implicar professionals inicialment no interessats en l'APS i, de l'altra, començar a definir polítiques públiques dirigides a donar solidesa al desenvolupament d'aquestes pràctiques formatives.

Referències

- Batlle, R. (2009) *Informe de l'experiència pilot a l'Hospitalet de Llobregat*. Document fotocopiàt.
- Bosch, C.; Climent, T.; Puig, J. (2009) «Partenariado y redes para el aprendizaje servicio» a Puig, J. [coord.] *Aprendizaje servicio. Educación y compromiso cívico*. Barcelona, Graó, p. 127-149.
- Campo, L. (en premsa) *Com fer una xarxa local per a l'APS?*
- Christakis, N.A.; Fowler, J.H. (2010) *Conectados*. Madrid, Taurus.
- Graell, M. (2010) *Donació de Sang i Educació per a la Ciutadania*. Barcelona, Universitat de Barcelona. Facultat de Pedagogia (tesi doctoral).
- Jacoby, B. (2003) *Building Partnerships for Service-Learning*. San Francisco, Jossey-Bass.
- Jarvis, J. (2010) *Y Google, ¿cómo lo haría?* Barcelona, Gestión 2000 (Planeta).
- Longás, J.; Civís, M.; Riera, J.; Fontanet, A.; Longás, E.; Andrés, T. (2008) «Escuela, educación y territorio. La organización en red local como estructura innovadora de atención a las necesidades socioeducativas de una comunidad». *Revista Interuniversitaria de Pedagogía Social*, 15, p. 137-151.
- Martín, X.; Rubio, L. (2010) *Prácticas de ciudadanía. Diez experiencias de aprendizaje servicio*. Barcelona, Octaedro.
- Palos, J. (2009) *Projecte Aprenentatge Servei, Educació per a la Ciutadania, Plans educatius d'Entorn a Sant Vicenç dels Horts*. Document fotocopiàt.
- (coord.) (2009) *Aprendizaje servicio. Educación y compromiso cívico*. Barcelona, Graó.
- Puig, J. M. (coord.) (2009) *Educació per a la Ciutadania, Aprenentatge Servei, Centres i Entorn*. Departament d'Educació, Centre Promotor Aprenentatge Servei, Grup de Recerca en Educació Moral de la UB. Document fotocopiàt.
- Puig, J. M.; Batlle, R.; Bosch, C.; Palos, J. (2006) *Aprenentatge servei. Educar per a la ciutadania*. Barcelona, Octaedro i Fundació Jaume Bofill.
- Rogers, E.M. (2003) *Diffusion of Innovations*. Nova York, Free Press (5a edic.).
- Shirky, C. (2008) *Here Comes Everybody: The power of organizing without organizations*. Londres, Penguin.

¿Cómo difundir una innovación pedagógica? El caso del aprendizaje servicio en Cataluña

Resumen: Este texto tiene por objetivo analizar la difusión del aprendizaje servicio (APS), una práctica educativa innovadora que se ha extendido en los últimos años en Cataluña. El artículo comienza presentando los principios que ha seguido su implantación; continúa analizando la acción de los agentes, entidades y personas que se han dedicado expresamente a difundir y ayudar a arraigar proyectos educativos de APS, también estudia las relaciones de partenariado y la creación de redes que se han producido a lo largo de estos años, y acaba apuntando algunas líneas de futuro para avanzar en la implantación del aprendizaje servicio. Entre otras, se destacan consideraciones como que el aprendizaje servicio se ha difundido sabiendo que es más un descubrimiento que un invento, y reconociendo las buenas experiencias que ya se llevaban a cabo siguiendo esta práctica educativa en nuestro país, vinculándolo a una determinada concepción de la educación y cooperando entre todos los agentes implicados en los diferentes ámbitos y territorios educativos.

Palabras clave: aprendizaje servicio, innovación, difusión, arraigo, trabajo en red, partenariado, agentes difusores, comunidad

Comment diffuser une innovation pédagogique ? Le cas de l'apprentissage service en Catalogne

Résumé : Ce texte a pour but l'analyse de la diffusion de l'apprentissage service (APS), pratique éducative innovatrice qui s'est développée au cours de ces dernières années en Catalogne. L'article commence par la présentation des principes suivis par son implantation ; il poursuit avec l'analyse de l'action des agents, organismes et personnes qui se sont consacrés expressément à diffuser et à aider à enraciner les projets éducatifs d'APS ; il étudie aussi les relations de partenariat et la création de réseaux qui se sont produites au fil de ces années ; et il s'achève en indiquant quelques lignes de futur pour avancer dans l'implantation de l'apprentissage service. Parmi d'autres, on remarquera des considérations telles que le fait que l'apprentissage service s'est diffusé en sachant qu'il s'agit davantage d'une découverte que d'une invention, en reconnaissant les bonnes expériences qui sont déjà menées à terme en suivant cette pratique éducative dans notre pays, en la reliant à une certaine conception de l'éducation et en faisant coopérer tous les agents impliqués dans les différents domaines et territoires éducatifs.

Mots-clés : apprentissage service, innovation, diffusion, enracinement, travail en réseau, partenariat, agents diffuseurs, communauté

How to spread innovation in teaching? The case of service-learning in Catalonia

Abstract: The objective of this text is to analyse the spread of service-learning (SL), an innovative educational practice which has reached Catalonia in recent years. The article begins by describing the principles which have guided its introduction. It continues by analysing the actions of agents, entities and people who have dedicated themselves to spreading and helping in the establishment of educational projects with service-learning, as well as the partnership relations and networks which have been created in these years, and ends by suggesting ways in which service-learning can be extended in the future. Among others, there are considerations such as whether service-learning has been spread in the knowledge that it is more a discovery than an invention, and recognising the positive experiences already carried out using this educational practice in our country, linked to a certain idea of education and with the cooperation of all the agents involved in different educational areas and territories.

Key words: service-learning, innovation, spread, establishment, networking, partnerships, spreading agents, community